

Elazığ İlinde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvancılık Faaliyetleri

İbrahim ŞEKER¹, Abdurrahman KÖSEMAN^{2*}

¹Fırat Üniversitesi, Veteriner Fakültesi, Zootekni Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye.

²İnönü Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksekokulu, Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, Malatya, Türkiye.

Geliş Tarihi: 22.12.2014 Kabul Tarihi: 05.03.2015

Özet: Bu derlemenin amacı; Elazığ ili'nin sığır, koyun ve keçi yetiştiriciliğinin mevcut durumunu ve potansiyelini güncel verilerle ortaya koymaktır. Türkiye'nin tarım ve hayvancılık sektörü içerisinde Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli bir yeri vardır. Elazığ ili, bu bölgenin en önemli illerinden birisi olup, halkın geçim kaynakları arasında hayvancılık faaliyetleri oldukça önemlidir. Bu nedenle ilin hayvancılık sektörünün özellikle büyük ve küçükbaş hayvan varlığı açısından mevcut durumunun, potansiyelinin ve sorunlarının belirlenmesi önemlidir. Bu sayede tespit edilen sorunlara yönelik kısa, orta ve uzun vadeli çözümler geliştirmek mümkün olabilecektir. Sonuç olarak; Elazığ ili özellikle sığır, koyun ve keçi varlığı, hayvansal üretim özellikleri ve istihdamdaki yeri itibarıyla bölgede dikkat çekici bir yapı gösterip, Türkiye'de ise genel hayvancılık yapısının yerel düzeydeki küçük bir modeli gibi görünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayvancılık sektörü, koyun-keçi, sığır, Elazığ

Cattle, Sheep and Goat Breeding Activity in Elazığ

Abstact: The aim of this review is to put forward the present situation and the potential of cattles, sheep, and goats breeding in Elazığ. Eastern Anatolia is considerably significant in agriculture and animal production in Turkey. Elazığ is one of the most prominent cities of this area in which its public sustain themselves by animal production. For this reason, it is very important to define the condition, potential and problems of breeding sector especially with respect to the cattle, sheep, and goat stock in this city. Correspondingly, it could be possible to find short, average and long term solutions for the identified issues. As a result, Elazığ has a noteworthy situation in the area especially in cattle, sheep and goat stock, in the traits of animal production and the employment ratio, that's why it appears as a local model of general animal production in Turkey.

Keywords: Animal production sector, sheep-goat, cattle, Elazığ

Giriş

Dünya'da hayvancılık sektörünün ülkelerin önemli ekonomik faaliyet alanlarından birisi olduğu bilinmektedir (Tıknazoğlu, 2010). Türkiye'de de tarım ve hayvancılık sektörü milli ekonomi açısından önemlidir ve büyük bir potansiyele sahiptir. Özellikle Doğu Anadolu Bölgesi hayvancılığın yoğun şekilde yapıldığı bölgelerin başındadır. Bu bölgede hayvancılığa elverişli, kaliteli ve geniş meraların varlığı, özellikle küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığı ön plana çıkarmaktadır. Doğu Anadolu Bölgesi, Türkiye'deki büyükbaş hayvan varlığının yaklaşık %24.0'üne ve küçükbaş varlığının ise %34.0'üne sahiptir (Akpınar ve ark., 2012). Bu bölgenin en önemli illerinden birisi de Elazığ'dır. Bu ilde ekonomik faaliyetler içerisinde hayvancılık önemli bir yer işgal etmektedir. Elazığ, 2013 yılı TÜİK verilerine göre Türkiye sığır varlığının %0.99'una ve küçükbaş varlığının %1.2'sine sahiptir. Elazığ ili toplam arazisinin %24.2'si çayır ve meralardan oluşmakta, bitkisel üretim amacıyla ise %30.07'lik kısmı kullanılmaktadır. Bitkisel üretimde kullanılan toplam 286.044 ha arazinin %6.6'sında (18.883 ha) suluda tarım yapılmaktadır (Anonim, 2014g).

Bölgede nüfusun önemli bir kısmının geçim kaynağı olan hayvancılık, sanayi sektörünün destek kuvveti olması bakımından da önemlidir. Elazığ, Türkiye'de Hayvan Ürünleri Organize Sanayi Bölgesi (OSB)'ne sahip bir il olmasıyla hayvancılık sektörü açısından özel bir konumdadır (Anonim, 2014g). İl genelinde hayvancılık çoğunlukla geleneksel yöntemlerle yapılmaktadır. Bu nedenle ildeki hayvancılık sektörünün mevcut durumunun bilinmesi, sektörün güncel sorunlarının ve ihtiyaçlarının belirlenmesine ve mevcut durumun iyileştirilmesine yönelik adımların atılmasına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmanın amacı; Elazığ ili'nde hayvancılık sektörüne ilişkin özellikle sığır, koyun-keçi yetiştiriciliğiyle ilgili verileri ve potansiyeli ortaya koymak, bu verilerden hareketle geçmişten bugüne nasıl bir değişim olduğunu ve gelecekte Elazığ hayvancılığı ile ilgili neler yapılması gerektiğini, kalkınma ve sanayileşmeye olan etkisi açısından Elazığ'ın en azından küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık faaliyetleri çerçevesinde değerlendirmesini yapmaktır.

Elazığ İlinin Demografik Yapısı:

Elazığ İli, Doğu Anadolu Bölgesi'nin güneybatısında, Yukarı Fırat Bölümü'nde yer almaktadır. Yüzölçümü 9.313 km²'dir. Bu rakam Türkiye yüzölçümünün %1.17'sine denk gelmektedir. İl, Doğu Anadolu Bölgesi'ni batıya bağlayan yolların kavşak noktasında bulunmaktadır. Geçmişte karasal iklimin hüküm sürdüğü Elazığ, yapılan ve yapılmakta olan barajların etkisi ile ılıman bir iklime geçiş yapmıştır (Anonim, 2014ı). Bu değişim, ili hayvancılık için çok daha elverişli konuma getirmiştir. Elazığ İli; biri merkez ilçe olmak üzere toplam 11 ilçe'ye, 26 belediyeye, 544 köye ve 711 mezraya sahiptir (Anonim, 2014n). Elazığ, 2013 yılı adrese dayalı nüfus sistemi sayımı sonuçlarında göre, Türkiye nüfusunun %0.74'ünü oluşturan 568.239 kişilik nüfusa sahiptir. (Anonim, 2014g). İl toplam nüfusunun yaklaşık %42'sini 25 yaş altı grup oluşturmaktadır. Bu itibarla oldukça genç bir nüfusa sahip olduğu görülmektedir (Anonim, 2014ı). İl'de ikamet eden nüfusun yaklaşık %74'ü şehirde, %26'sı ise köyde yaşamaktadır. Elazığ İli'nin 2012 yılında %45.6 olan istihdam oranı, 2013 yılında %48.9 olarak tahmin

edilmiş olup, %45.9 olan Türkiye değerinin üzerinde gerçekleşmiştir. Türkiye'de Elazığ İli 2013 yılında istihdam oranı bakımından 29. sırada yer almıştır (Anonim, 2014h). Elazığ'ın ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma ve hayvancılığa dayalı bir ekonomidir. Sığircılık, koyunculuk ve özellikle son yıllarda tavukçuluk önemli hayvancılık faaliyet alanları olmuştur. Elazığ'da hayvancılık sektörü her geçen gün gelişmekte ve önem kazanmaktadır.

Sığır, Koyun-Keçi Varlığı ve Üretim:**Türkiye'deki genel durum:**

Türkiye'de 2002 yılından günümüze kadar sığır varlığı artış göstermiş ve 2014 yılı itibarıyla 14.122.847 başa ulaşmıştır (Tablo 1). Bu artışla birlikte özellikle sığır varlığında ırk kompozisyonu bakımından önemli değişimler yaşanmıştır. Bu değişimlere bakıldığında Türkiye'de 2002- 2013 yılları arası dönemde; kültür ırkı sığır varlığı %220, kültür melezi sığır sayısı %40 artış gösterirken, yerli ırk sığır sayısı %35 azalmıştır.

Tablo 1. Türkiye Büyükbaş Hayvan Varlığı (Baş) (TÜİK, 2014; Anonim, 2014f).

Yıllar	Sığır						Manda	Toplam	
	Kültür	%	Melez	%	Yerli	%			
2002	1.859.786	18.97	4.357.549	44.45	3.586.163	36.58	9.803.498	121.077	9.924.575
2005	2.354.957	22.37	4.537.998	43.11	3.633.485	34.52	10.526.440	104.965	10.631.405
2010	4.197.890	36.90	4.707.188	41.40	2.464.722	21.70	11.369.800	84.726	11.454.526
2012	5.679.484	40.80	5.776.028	41.50	2.459.400	17.70	13.914.912	107.435	14.022.347
2013	5.954.333	41.30	6.112.437	42.40	2.348.487	16.30	14.415.257	117.591	14.532.848
2014	6.139.810	43.48	6.005.089	42.52	1.977.948	14.00	14.122.847	121.826	14.244.673

2013 yılında bir önceki yıla göre; kültür ırkı sığır varlığı %4.8, kültür melezi %5.8 oranında artış gösterirken, yerli ırk %4.5 oranında azalmıştır (Anonim, 2014b). 2014 verilerine göre kültür ırkı sığır oranı %43.48, melez ırk oranı %42.52 ve yerli ırk oranı %14 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'de 2002'den günümüze koyun ve keçi sayısında da artışlar olmuş, bu kapsamda 2002'de 25.173.706

baş olan koyun varlığı 2014 yılı itibarıyla 31.115.190 başa çıkmıştır. Aynı verilere göre keçi sayısı 6.780.094 baştan 10.347.159 başa ulaşmıştır. Toplam küçükbaş varlığı 2014 yılı itibarıyla 41.462.349 baş olarak tespit edilmiştir (Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye Küçükbaş Hayvan Varlığı (Baş) (TÜİK, 2014; Anonim, 2014f).

Yıllar	Koyun	Keçi	Küçükbaş Toplam
2002	25.173.706	6.780.094	31.953.800
2005	25.304.325	6.517.464	31.821.789
2010	23.089.691	6.293.233	29.382.924
2012	27.425.233	8.357.286	35.782.519
2013	29.284.247	9.225.548	38.509.795
2014	31.115.190	10.347.159	41.462.349

Tablo 3. Türkiye Sağmal Hayvan Varlığı (Baş) (TÜİK, 2014; Anonim, 2014f).

Yıllar	Sığır	Koyun	Keçi	Manda	Toplam
2005	3.998.097	10.166.091	2.426.993	38.205	16.629.386
2010	4.384.130	10.583.608	2.582.539	35.726	17.563.350
2012	5.431.400	13.068.428	3.502.272	38.205	22.040.305
2013	5.607.272	14.287.237	3.943.318	51.940	23.889.767

Büyükbaş ve küçükbaş varlığındaki bu artışa paralel olarak, sağılan hayvan sayılarında da artış gözlenmiştir. 2013 yılı verilerine göre 5.607.272 baş sığır, 14.287.237 baş koyun ve 3.943.318 baş keçi sağılmıştır (Tablo 3). Bu hayvanlardan 2013 yılında 15.977.838 ton inek sütü, 1.101.013 ton koyun sütü ve 415.743 ton keçi sütü elde edilmiştir.

Sığır, manda, koyun ve keçilerden toplam üretilen süt miktarı 17.546.541 ton olarak gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Ülke genelinde üretilen toplam süt miktarında inek sütünün oranı %91.06 olarak saptanmıştır (Tablo 4).

Tablo 4. Türkiye’de Süt Üretimi (ton) (TÜİK, 2014).

Yıl	Sığır	Koyun	Keçi	Manda	Toplam
2002	7.490.634	657.388	209.621	50.921	8.408.568
2005	10.026.202	789.959	253.759	38.058	11.107.897
2010	12.418.544	816.832	272.811	35.487	13.543.674
2012	13.802.428	1.007.007	369.426	46.989	17.401.262
2013	15.977.838	1.101.013	415.743	51.947	17.546.541

Türkiye’de sığır, koyun ve keçi kırmızı et kaynakları olarak da önemlidir. 2013 yılı toplam et üretiminde kırmızı etin payı %36’dır. 2013 yılında kırmızı et üretimi 996 bin ton olmuştur. Büyükbaş eti üretimi %8.6 artarak 870 bin ton, küçükbaş eti üretimi %10.2 artarak 126 bin ton, kırmızı et üretiminde küçükbaş etinin payı %12.7 olmuştur. 2013 yılında sığır eti üretimi %8.8 artarak 869 bin ton; koyun eti üretimi %5.8 artarak 103 bin ton ve keçi eti üretimi %35 artarak 24 bin tona ulaşmıştır (Anonim, 2014b; Sakarya, 2014).

Türkiye’de toplam kırmızı et üretiminde sığırların payı % 87.27’dir. Ayrıca, 2008-2013 döneminde ortalama karkas ağırlığı, sığırdaki % 19 artış göstererek 253.4 kg’a, koyunda % 20 artışla 20.8 kg’a, keçide ise % 17.6’ya ulaşmıştır.

Elazığ İlinde Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayısı:

Yukarıda sunulan Türkiye’nin büyükbaş ve küçükbaş hayvan varlığı ve üretim değerleri kapsamında 2013 verilerine göre Elazığ İli değerlendirildiğinde; Türkiye sığır varlığının %0.99’una ve küçükbaş varlığının %1.2’sine sahip olduğu anlaşılmaktadır. 2002 yılından 2013 yılına hem sığır hem de koyun varlığında artış gerçekleşmiştir (Tablo 5). 2012 yılı verilerine göre, Elazığ İli’nde besi ve damızlık sığır sayısı 29.585 baş, damızlık düve sayısı 17.759 baş ve süt sığırı ise 50.140 baştır. 2014 yılı verilerine göre Elazığ’daki manda varlığı ise sadece 41 baştır.

Tablo 5. Elazığ İli’ndeki Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Varlığı (Baş) (TÜİK, 2014).

Yıllar	Koyun (Yerli)	Keçi (Kıl)	Sığır
2005	307.100	71.541	120.043
2010	374.689	28.022	103.563
2012	578.076	74.480	138.526
2013	408.926	59.690	142.523

Elazığ ilinde 2005 yılında 120.043 baş olan sığır varlığı, 2013 yılında 142.523 başa, 307.100 baş olan koyun sayısı 408.926 başa yükselmiştir. Ancak 71.541 baş olan keçi sayısı tersine 59.690 başa gerilemiştir. 2013 yılında toplam 468.616 baş koyun ve keçi hayvan varlığı bulunmaktadır.

Elazığ İlindeki Büyükbaş ve Küçükbaş Kaynaklı Üretim:

Elazığ İli, sağılan büyükbaş hayvan sayısı ve büyükbaş hayvanlardan elde edilen süt miktarı açısından Türkiye’nin %1’ine karşılık gelmektedir (Anonim, 2014c). İlde sağılan sığırlardan 2005’de

toplam 106.314,73 ton süt elde edilirken, 2013 yılında bu rakam 161.392,27 tona ulaşmıştır. Bu artışta, sığır sayısındaki artışın yanında sığır ırk kompozisyonunda, melez ve kültür ırkı genotip lehine yaşanan değişimin de rolü olmuştur. Türkiye’de sağılan inek başına ortalama süt verimi 2002 yılında 1.705 kg iken, 2010 yılında 2.847 kg , 2013 yılında ise bu değer 2.970 kg’a yükselmiştir. Elazığ, bu verilere göre sığır başına elde edilen süt performansını artırarak Türkiye ortalamasını yakalamıştır (Anonim, 2014c). Sağılan koyunlardan elde edilen süt miktarı 2005 yılında 11.383,16 ton, keçilerden elde edilen süt miktarı 2.955,23 ton olmuştur. Bu değerler 2013 yılı için aynı sırayla 15.809,10 ton ve 2.683,25 ton olarak saptanmıştır. Küçükbaş hayvanlardan elde edilen süt verimliliği Türkiye ortalamasındadır. Elazığ İli’nde büyükbaş ve küçükbaş hayvanlardan elde edilen süt miktarları Tablo 6’da verilmiştir.

Elazığ, sağılan büyükbaş hayvan sayısı itibarıyla Türkiye’deki iller arasında 42’nci, üretilen büyükbaş hayvan sütü bakımından 45’inci, sağılan küçükbaş hayvan sayısı bakımından 32’inci ve

üretilen süt miktarı bakımından da yine 32 inci sırada yer almaktadır (Anonim, 2014c).

Türkiye genelinde olduğu gibi, Elazığ’da da süt hayvancılığı ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Bunlar; ildeki ırk tercihleri, barınak koşulları, modern işletmelerin yetersizliği, ucuz kaliteli kaba ve kesif yem teminindeki güçlükler, hastalıklar, pazarlama, kalite ve hijyen problemleri, eğitilmiş personel eksikliği, süt soğuk zincir sistemlerinin yetersizliği gibi konulardır. Süt inekçiliğinin gelişmesini olumsuz yönde etkileyen diğer bir husus ise sütün birim fiyatının düşük buna karşın yem fiyatlarının yüksek olması gibi girdi ve ürün fiyatları arasındaki uyumsuzluklardır. Ayrıca üreticiler bazında örgütlenmede yaşanan eksiklikler de üreticilerin pazarlamadaki etkinliğini azaltmaktadır.

Elazığ İli, süt üretimi yanında geçmiş yıllardan bu yana bölgede özellikle kırmızı et üretimi bakımından da önemli bir yerdedir. Kesilen büyükbaş hayvan sayısına bakıldığında 2012 yılında 22.072 baştır. Bu hayvanlardan elde edilen et miktarı 6.959.807 ton olmuştur (Tablo 7).

Tablo 6. Elazığ İli’nde Süt Üretimi (Ton) (TÜİK, 2014).

Yıllar	Koyun	Keçi	Sığır
2005	11.383,16	2.955,23	106.314,73
2010	11.192,32	1.226,43	111.358,96
2012	22.196,34	3.236,58	157.964,66
2013	15.809,10	2.683,25	161.392,27

Tablo 7. Elazığ İli 2012 Yılı Et Üretimi (TÜİK, 2014).

Hayvanın Cinsi	Kesilen Hayvan Sayısı	Et Üretim Miktarı (ton)	Ortalama Karkas Verimi (kg/baş)
Sığır	22.072	6.959,807	257.0
Koyun	9.464	221,545	23.5
Kuzu/Toklu	6.521	118,846	18.0
Kıl Keçisi/Oğlak	10.138	234,288	23.0
Toplam	48.195	7.534,486	

İlde kesilen küçükbaş hayvan sayısı, 2012 yılı için 9.464 baş koyun ve 6.521 baş kuzu/toklu, 10.138 baş keçi olarak saptanmıştır. Bunlardan elde edilen et miktarı aynı sırayla 221.545 ton, 118.846 ton ve 234.288 ton olarak gerçekleşmiştir. Elazığ’da 2012 yılında toplam 48.195 baş büyük ve küçükbaş hayvan kesilmiş olup, bunlardan 7.534,486 ton et elde edilmiştir. Kesilen hayvanların %45.79’unu sığırlar oluşturmuş, üretilen etin ise %92.37’si sığırlardan sağlanmıştır. Bu değer, Türkiye ortalamasından yüksek bir değerdir. Kesilen sığırların ortalama karkas verimi 257 kg, koyunların 23.5 kg, kuzu/tokluların 18 kg ve keçilerin 23 kg olmuştur.

Türkiye’de süt/yem paritesi 2002 yılında 1.67 iken 2013 yılında 1.28 olmuştur. Ekim 2014’de 1.45 olarak gerçekleşmiştir. Süt fiyatı (TL/kg) 2002’de 0.34 iken 2013’de 0.93, Ekim 2014’de 1.09 dur. Süt yemi fiyatı (TL/kg) ise aynı yıllarda 0.20 (TL/kg) ve 0.73 (TL/kg) olarak gerçekleşmiştir. Bu değer, Ekim 2014’de 0.75 (TL/kg)’tir (Anonim, 2014k). Türkiye’de kırmızı et fiyatı 2002’de 5.17 TL iken, 2013’de 16.19 TL, besi yemi fiyatı 2002’de 0.20 TL iken 2013’de 0.71 TL olmuştur. Et/yem paritesi (TL/kg) ise 2002’de 26.11 (TL/kg) iken 2013’de 22.92 (TL/kg) olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2014k). Ülkemiz genelinde olduğu gibi Elazığ ilinde de yem fiyatlarının oldukça yüksek olması, damızlık

niteliklere sahip canlı hayvan temininde yaşanan güçlükler, kesim fiyatlarının dalgalanma göstermesi, kaba yem sıkıntısının yaşanması, uygun olmayan barınaklarda yetiştiricilik yapılması, süt fiyatlarının oldukça düşük olması, hayvan verim özelliklerinin istenilen düzeyde olmaması yaşanan başlıca sorunlardır. Bu olumsuzluklar hayvansal girdi maliyetlerinin yüksek olmasına neden olmakla birlikte hayvancılığın istenilen düzeye ulaşmamasına da yol açmaktadır.

Türkiye'nin genelinde olduğu gibi maalesef, gerek Doğu Anadolu Bölgesi gerekse Elazığ'da yürütülen tarım ve hayvancılık faaliyetleri, insanların geleneksel üretim faaliyetini devam ettirmesi şeklindedir. Tarım ve hayvancılık alanındaki üretimde asıl amaç sadece ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamakla sınırlı bir anlayış noktasında yoğunlaştığı müddetçe modern niteliklere sahip sektörel bilincin gelişmesi mümkün olmamaktadır. İldeki hayvancılık faaliyetleri bu kapsamda değerlendirildiğinde, mevcut işletmelerinin çoğunluğunun iktisadi sektör

olarak nitelendirilmesi pek mümkün değildir (Akpınar ve ark., 2012).

Hayvancılık İşletmeleri:

Türkiye'deki Genel Durum:

Türkiye'de aile tipi işletmecilik ön plandadır. Bundan dolayı, az ya da çok sayıda hayvanı olan her aile aynı şekilde aile işletmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tip işletmelerde daha yüksek verim için uygun çevre sağlamak yerine mevcut koşullar altında üretim yoluna gidilmektedir. Tarımsal işletmelerin çok düşük bir kesiminde yalnızca hayvancılık faaliyetleri yapılmakta, büyük bölümünde ise bitkisel ve hayvansal üretim birlikte gerçekleştirilmektedir. Türkiye'de 2014 yılına ait büyükbaş (Tablo 8) ve küçükbaş (Tablo 9) hayvan işletmelerinin işletme büyüklüğü ve işletmelerdeki hayvan varlığı aşağıda özetlenmiştir.

Tablo 8. Türkiye'deki Büyükbaş Hayvan İşletmelerinin Büyüklüğü ve Oranları (%) (Anonim, 2014n).

İşletme büyüklüğü (baş)	Mevcut işletme sayısına oranı (%)	İçerdiği hayvan varlığı (%)
1-4	59.7	21,6
5-9	21.3	21,3
10-19	12.8	25,4
20-49	5.4	22.9
50-149	0.7	7.0
150-299	0.0	1.2
300 +	0.0	0.6

Tablo 9. Türkiye'deki Küçükbaş Hayvan İşletmelerinin Büyüklüğü ve Oranları (%) (Anonim, 2014n).

İşletme büyüklüğü (baş)	Mevcut işletme sayısına oranı (%)	İçerdiği hayvan varlığı (%)
1-4	18.6	1.0
5-9	10.8	1.6
10-19	17.2	4.9
20-49	25.3	16.8
50-149	21.1	36.1
150-299	5.6	24.1
300 +	1.5	15.6

Not: Örneklem ile yapılan bu çalışmanın genişletme katsayısı desimalli kullanıldığından rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir

Türkiye'de işletmelerdeki hayvan sayısı itibarıyla 1-4 başlık işletmeler toplam işletmeler içerisinde yaklaşık %60'lık paya sahiptir. İşletmelerdeki hayvan sayılarının toplam hayvan sayısına oranı bakımından ise en yüksek %25.4 ile 10-19 başlık işletme büyüklüğü belirlenmiştir. Türkiye'de koyun ve keçi işletmelerindeki hayvan sayısı 50 baş altı olan işletmelerin oranı toplam içinde yaklaşık %70'in üzerindedir. İşletme büyüklükleri arasında en fazla 20-49 başlık işletmeler (%25.3) öne çıkmaktadır. İşletmelerde

bulunan hayvanların toplam hayvan sayısına oranı açısından ise en yüksek oran (%36.1) 50-149 başlık işletme ölçeğinde tespit edilmiştir.

Elazığ İlinde Durum:

Elazığ'da büyükbaş işletme sayısı 35.408 (Tablo 10), küçükbaş işletme sayısı 1.190 adettir (Tablo 11). İlde bir adet hayvan pazarı ve 2 tane kesimhane bulunmaktadır. Elazığ, büyükbaş işletme türleri bakımından ise; besi sığırları işletmesi

721 adet, süt sığırı işletmesi 863 adet ve kombine işletmeler 33.794 adet şeklinde görülmektedir.

Tablo 11’de görüldüğü üzere, Elazığ’da koyun ve keçi işletmelerinde 50 baş ve altı büyüklüğündeki işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki oranı yaklaşık %14 iken, 100 baş üzeri hayvana sahip işletmelerin payı yaklaşık %76’dır. Bu durum, Türkiye ortalaması dikkate alındığında oldukça farklı bir durum olarak gözükmemektedir. Çünkü Türkiye’de küçükbaş işletmeler arasında 50 baş ve altında hayvana sahip olan işletmelerin toplam işletmeler içerisindeki oranı yaklaşık %72’dir.

İlde sığır besicilik işletmelerinin yaklaşık %92’lik kesiminde hayvan sayısı 30 baş altındadır. Süt sığırcılığında olduğu gibi besicilik faaliyetlerinde de işletmelerin hayvan kapasitesi oldukça düşüktür.

Elazığ’da küçükbaş hayvan yetiştiriciliğinin büyük bir kısmı göçer hayvancılık şeklinde yapılmaktadır. İldeki mera ve yaylalar bu amaçla

yoğun olarak kullanılmaktadır. Ancak meraların özellikle kışlık olarak kullanıma uygun olmadığı görülmektedir. Mevcut barınak koşulları ise yapısal yetersizlikleri nedeniyle verimlerin düşmesine, bakım besleme maliyetlerinin artmasına ve hastalıklarla mücadelede başarısızlıklara yol açmaktadır.

İldeki hayvansal üretimin çoğunlukla ekstansif nitelikler taşıdığı, çoğunlukla işletmelerin üretimlerini öncelikli olarak aile ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik yaptığı, ancak tüketim fazlasını pazara arz ettikleri, pazar taleplerini ise yakından takip etmedikleri görülmektedir. Bu anlamda işletmelerin çoğunluğu rasyonel bir hayvancılık işletmesi özelliğine sahip değildir (Özbey ve Günlü, 2001). İlde işletmelerin optimum büyüklükte olmaması teknik ve sağlık hizmetlerinin yeterince etkili olamamasına neden olmakta, pazarlama alanında da benzer sorunlara yol açmaktadır (Akkılıç ve ark., 2001).

Tablo 10. Elazığ İlinde Büyükbaş Hayvancılık İşletmelerinin Dağılımı (2013) (Anonim, 2014g; Anonim, 2014n).

İşletme büyüklüğü (Baş)	İşletme sayısı	Oranı (%)
1-4	10.530	63
5-10	3.091	18
11-20	1.878	11
21-50	994	6
51-100	177	1.06
101-200	43	0.26
201-500	8	0.05

Tablo 11. Elazığ İli’nde Küçükbaş Hayvancılık İşletmelerinde Ölçek Durumu (Baş) (Anonim, 2014g; Anonim, 2014n).

İşletme Sayısı	1-5	6-10	11-25	26-50	51-100	101-200	201+	Toplam
Küçükbaş	20	26	31	88	124	409	492	1190

Proje ve Desteklemeler

Türkiye’de yaklaşık son 12 yılda tarımın milli gelire katkısı %161 artmış, 2002’de 23.7 milyar dolar iken 2012’de 62 milyar dolara yükselmiştir. Türkiye’de GSMH içinde tarımsal desteklerin payı 2013 yılı itibarıyla %2.0 dir. Bu oran 31.440 milyon TL’ye denk gelmektedir (Anonim, 2014k). Türkiye’de Çiftçi Kayıt Sistemi (ÇKS)’nde kayıtlı çiftçi sayısı 2013 yılı verilerine göre 2.183.270 kişi, tarımsal alan ise 147.293.244 da’dır (Anonim, 2014e). Son yıllarda yapılan çalışmalar sayesinde, Türkiye, 2002’de Dünya’nın 11’inci, Avrupa’nın 4’üncü tarımsal ekonomisi iken; bugün Dünya’da 7’nci, Avrupa’da ise 1’inci konumuna gelmiştir. Bunda, hayvancılık desteklerinin 2002 yılında 83 milyon iken, 2012 yılında 2.216 milyon ve 2013 yılında 2.757 milyon TL’ye çıkmış olmasının önemli bir payı vardır (Anonim, 2014a). 2001’de toplam tarımsal destek içinde hayvancılık desteklerinin

payı %1.5 iken, 2008’de %22.7’ye, 2012’de %27.8’e ve 2013’de ise %26.7’ye ulaşmıştır. Türkiye’de Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı’nca hayvan yetiştiricilerine yönelik verilen desteklemeler ve primler çok farklı başlıklar altında sunulmaktadır. Bunlar, Süt Desteği, Anaç Sığır Desteği, Hastalıktan Ari İşletme Desteği, Buzağı Desteği, Kooperatif Destekleri, Gen Kaynaklarını Koruma Desteği, Halk Elinde Koyun, Keçi, Manda Islahı, Yem Bitkileri Desteği (Dekar), Hayvan Hastalıkları Tazminatı, Aşı Desteği, Süt Regülasyon Desteği, Büyükbaş Besi Desteği, Küçükbaş Besicilik Desteği ve Kırsal Kalkınma Destekleridir (TUİK, 2014). Türkiye genelinde Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bünyesinde yürütülen ve il düzeyinde il müdürlükleri aracılığıyla yapılan desteklemeler, Elazığ İli’nde de gerçekleştirilmektedir (Tablo 12).

Elazığ İli'ndeki Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) İl Koordinatörlüğü tarafından yapılan destekler; 2013 yılı itibarıyla, süt üreten tarımsal işletmelere yatırım tutarı 6.376.429,62 TL, hibe tutarı 3.913.925,87 TL, et üreten tarımsal işletmelere (besicilik) yatırım tutarı 6.137.611,56 TL, hibe tutarı 3.564.253,71 TL, süt ürünleri işlenmesi ve pazarlanması yatırım tutarı 1.034.950,00 TL, hibe tutarı 516.250,00 TL et ve et ürünleri işlenmesi ve pazarlanması yatırım tutarı 274.492,22 TL, hibe tutarı 134.419,15 TL olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2014; Anonim, 2014m).

Hayvancılık yatırımlarına çeşitli bankalarca verilen düşük ve sıfır faizli krediler, 2010-2012 yıllarında devlet tarafından uygulanan Doğu Anadolu Projesi Kapsamındaki illerde Etçi ve Kombine Irklarla Kurulacak Damızlık Sığır İşletmesi Yatırımlarının Desteklenmesine İlişkin Karar (DAP) kapsamındaki yatırımlarla il genelinde damızlık işletmelerin sayı ve kapasitesinin artması

beklenmektedir. 2012-2013 yılı itibarıyla Elazığ ilinde DAP işletmeleri olarak 9 adet işletme mevcuttur. Bunlardaki hayvan sayısı; 6 tanesinde 100'er baş, 2 tanesinde 120'şer baş ve bir tanesinde 150 baş olmak üzere toplam 990 baştır.

DAP kapsamında yapılan süt sığırcılığı desteklemesi (2012-2013): gebe düve desteği (Hibe Oranı % 40): 2.660.448 TL, inşaat desteği (Hibe Oranı % 30): 1.710.936, sabit süt sağım ünitesi ve soğutucu tank (Hibe Oranı % 40): 629.966 TL, toplam 5.001.350 TL'dir.

Hayvancılık sektöründe, son yıllarda süt üretiminde kullanılan girdi fiyatlarında aşırı yükselmelere karşın, ürün fiyatlarının sabit kalması veya kayda değer bir artışın söz konusu olmaması ülke genelindeki gibi bölge ve Elazığ ili düzeyinde de özellikle süt sığırcılığının gerilemesinde en önemli etkenlerin başında gelmektedir (Öztürk ve Karkacier, 2008).

Tablo 12. 2011-2013 Yılları Arasında Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Elazığ İl Müdürlüğü Tarafından Yapılan Bazı Desteklemeler (Anonim, 2014g; Anonim, 2014m).

Proje Adı	Destekleme Miktarı		
	2011 (TL)	2012 (TL)	2013 (TL)
Kırsal Kalkınma Ekonomik Yatırımları	Proje Kabulü	1.735.251	587.902
Kırsal Kalkınma Alet-Makine Yatırımları	2.084.786	626.769	1.464.237
Süt Desteklemeleri	312.406	314.814	269.171
Halk Elinde Hayvan Islahı Desteklemesi		360.000	1.181.785
Buzağı Desteklemeleri	181.350	282.300	218.470
Yem Bitkileri Desteklemeleri	2.442.421	2.172.045	2.152.354
Organik Tarım Desteklemesi			1.057
Hayvan Hastalıkları Tazminatına Verilen Destekler (Brusella, kuduz, Tüberküloz, Anafaktik Şok)	286.586	2.782.710	2.275.905
Anaç Sığır Desteklemeleri	1.286.075	1.805.147	1.642.950
Anaç Koyun Keçi Desteklemeleri	3.663.825	4.177.836	4.542.540
DAP Süt Sığırcılığı Desteklemeleri	4.503.764	4.519.438	497.586
Besi Sığırcılığı Desteklemeleri	2.103.081	3.421.200	6.435.976

Not: Örneklem ile yapılan bu çalışmanın genişletme katsayısı desimalli kullanıldığından rakamlar yuvarlamadan dolayı toplamı vermeyebilir

Sonuç ve Öneriler

Hayvancılık sektöründe işgücü yoğun ve sürekli bir özellik taşıdığından kullanılan girdilerin maliyetleri üretimi etkileyen en önemli faktör olarak öne çıkmaktadır (Gündüz ve Dağdeviren, 2011). Bu nedenle, sektördeki ekonomik başarı için, girdi maliyetlerinin azaltılması gerekmektedir. Diğer taraftan, sektörle ilgili her türlü bilgi alışverişinin sağlanması, ıslah amaçlı ve koruyucu hekimlikle ilgili programlarının uygulanması,

pazarlamaya yönelik faaliyetlerin organizasyonu, hayvanların verimlerini artırmaya yönelik bakım ve beslemeye destek sağlanması için doğrudan yetiştiricilere ulaşılması ve örgüt bilincinin doğru şekilde yetiştiriciye anlatılması da önemlidir. Bu alanda etkin rol oynayan birlik ve kooperatiflerin de sektörde gün geçtikçe önemi artmaktadır. Bu bağlamda, ilde Elazığ İli Damızlık Sığır Yetiştiricileri Birliği, Elazığ İli Damızlık Koyun-Keçi Yetiştiricileri

Birliği, Elazığ Bölgesi Hayvancılık Kooperatifler Birliği (HAYKOOP) gibi kuruluşlar bulunmaktadır. Bu örgütlerin öncelikle mevzuatlarında kendilerine yüklenen birincil görevlerini tarafsız, tavizsiz ve eksiksiz yerine getirmeleri akabinde de sektörde mevcut hallerinden daha yaygın ve etkin şekilde görev almaları gerekmektedir.

Elazığ ilinin daha önceki çalışmalarda tespit edilmiş olan bazı güçlü noktaları; ilde hayvansal üretim için uygun ekolojik koşulların varlığı, karayolu, havayolu ve demiryolu ulaşım imkanlarının yeterliliği, ilde üniversite (özellikle Veteriner Fakültesinin varlığı), Veteriner Kontrol Enstitüsü, Gıda Kontrol Laboratuvarı, Tarımsal ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB), Fırat Kalkınma Ajansı (FKA) ve Teknoloji Geliştirme Bölgesi (TEKNOKENT)'nin varlığı, pazar imkanları açısından Ortadoğu Ülkelerine yakınlığı, organik hayvancılık için elverişliliği, göçer hayvancılığın oluşu, huzurlu ve güvenli bir il olması, Hayvansal Ürünleri Organize Sanayi Bölgesinin varlığı ve hayvan yetiştiriciliğine yöre halkının ilgisi ve tecrübesi şeklinde ifade edilmiştir. Aynı çalışmalar kapsamında Elazığ ili'nin bazı zayıf noktaları da belirlenmiş olup, bunlar; tarımsal arazilerin parçalı yapısı, küçük aile işletmelerin yoğunluğu, ıslah çalışmalarının yetersizliği, kaliteli kaba yem üretimi ve meraların yetersizliği, yem hammaddesi iç piyasa fiyatlarının yüksekliği, tarım arazilerinde yeteri kadar sulama yapılamaması, hayvan hastalıkları, hijyen ve kaliteye ilişkin sorunlar, kalifiye eleman yetersizliği (Çoban, bakıcı), pazarlama sorunları, işletmelerin yapısal yetersizliği, fiyat istikrarsızlığı ve örgütlenmeye olan ilginin azlığı, entansif hayvancılık faaliyetlerine yönelik bilinçlendirme çalışmalarına yetiştiricilerin ilgisiz kalmaları ve geri durmaları, bunun yanında geleneksel yetiştiriciliğe sıkı sıkıya sarılmaları olarak açıklanmıştır (Akpınar ve ark., 2012; Anonim, 2014d; Anonim; 2014m). Türkiye'nin öncelikli konularından biri, Avrupa Birliği'ne uyum sürecinde tarım ve hayvancılık sektörünün gerekli standartlarının oluşturulmasıdır. Bunun için sahadaki mevcut durumun tespiti, sorunların ortaya koyulması ve bunlara yönelik çözüm önerilerini geliştirmektir.

Elazığ ili, Türkiye'deki ve özellikle Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki mevcut potansiyeli harekete geçirilebilirse, bölgede öncü il olmayı başarabilir. Yukarıda ifade edilmeye çalışılan ilin güçlü noktalarını öne çıkartıp, zayıf noktalarını da iyileştirmeye yönelik yapılacak çalışmaların ilin hayvancılığına dolayısıyla ekonomisine katkı sağlayacağı beklenmektedir. Sonuç olarak; Elazığ ili'nin özellikle bölgesel bazda küçükbaş ve

büyükbaş hayvan varlığı ve hayvansal üretim özellikleri itibarıyla önemli bir konumda olduğu ve birçok özelliğiyle Türkiye hayvancılığının küçük bir modeli niteliğini taşıdığı görülmektedir.

Kaynaklar

- Akkılıç ME, Tatlı P, Çerçi İH. 2001: Elazığ yöresinde Süt ve Süt ürünlerinin pazarlama yöntemleri ve problemleri üzerine bir çalışma. *Lalahan Hayv Araş Derg*, 41, 2, 77-84.
- Akpınar R, Özsan ME, Taşçı K. 2012: Doğu Anadolu Bölgesi'nde hayvancılık sektörünün rekabet edebilirliğinin analizi. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 5, 199-200.
- Anonim.2014,a:<http://www.turkiyekoyunkeci.org/dosya/dergi4.pdf> (Erişim: 24/11/2014).
- Anonim.2014,b:
http://www.ukon.org.tr/raporlar/pdf/etvesutkuru_mu2013yilisektoreldegerlendirmeraporu.pdf. (Erişim: 26/11/2014).
- Anonim. 2014,c: ARGE. Elazığ hayvancılık sektörü. Eylül 2014.
- Anonim. 2014,d: Elazığ İl Gıda Tarım Ve Hayvancılık Müdürlüğü 2013 Yılı Brifingi, Elazığ.
- Anonim. 2014,e: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Bitkisel Üretim Genel Müdürlüğü, BÜGEM faaliyetleri, Kasım 2014. (Erişim:10/12/2014).
- Anonim. 2014,f: Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Hayvancılık genel müdürlüğü, Ekim 2014.(Erişim: 9.12.2014).
- Anonim.2014,g:<http://elazig.tarim.gov.tr/Menu/12/Elazig> g. (Erişim: 6/12/2014).
- Anonim.2014h:http://www.elaziz.com/Elazigda_2013_yi_linda_istihdam_orani_artti_haber8744.html. (Erişim: 6/12/2014).
- Anonim.2014,i:<http://www.nufusu.com/il/elazig-nufusu>. (Erişim: 6/12/2014).
- Anonim 2014,k: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Veriler, Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü, Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü Müdürlüğü, Kasım 2014.
- Anonim 2014,l: TKDK Elazığ İl Koordinatörlüğü. Elazığ.
- Anonim 2014,m: Elazığ Kalkınma Kurultayı Hayvancılık Sektör Raporu, 2014.
- Anonim 2014,n: Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Strateji Geliştirme Başkanlığı, Elazığ ili tarımsal yatırım rehberi, Eylül 2014.
- Gündüz O, Dağdeviren M. 2011: Bafra ilçesinde süt maliyetinin belirlenmesi ve üretimi etkileyen faktörlerin fonksiyonel analizi. *YYÜ Ziraat Fak Tar Bil Derg*, 21 (2), 104-11.
- Özbey O, Günlü A. 2001: Elazığ ili hayvancılığının mevcut durumu, sorunları ve çözüm önerileri. *Fırat Üniv Sağ Bil Derg*, 15, 1, 225-234.
- Öztürk D, Karkacier O. 2008: Süt sığırcılığı yapan işletmelerin ekonomik analizi (Tokat ili Yeşilyurt ilçesi Örneği). *GOÜ Ziraat Fak Derg*, 25 (1), 15-22.

Sakarya E. 2014: Türkiye hayvancılık sektöründe mevcut durum, sorunlar ve çözüm önerileri. http://www.abveteriner.org/dosyalar/Prof_Dr_Eng_in_Sakarya_Sunum.pdf. (Erişim: 26/11/2014).
Tıknazoğlu B. 2010: Sığırcılık. Samsun İl Tarım Müdürlüğü Çiftçi Eğitimi ve Yayım Şubesi Yayını.

TÜİK.2014:TÜİK hayvancılık istatistikleri. (Erişim:24/11/2014).

*Yazışma Adresi: Abdurrahman KÖSEMAN
İnönü Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksekokulu,
Bitkisel ve Hayvansal Üretim Bölümü, Malatya, Türkiye.
e-mail: abdurrahman.koseman@inonu.edu.tr